

ՀՅՈՒՆԵՍՏԱՆ ՀՊՐԻՆԻՍԻՍԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԹՅՈՒՆ
ԵՂՈՒՅՆԵՆՆԻՍՏՈՅԻՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ჰორაციუსის „პოეტური ხელოვნება“

ანტიკურმა კულტურამ ძველი ბერძნული და რომაული მწერლობის სახით უმაღლესი რანგის ლიტერატურა შექმნა. ჩვენამდე მოღწეულმა მისმა უნიკალურმა ძეგლებმა სამუდამოდ დაიმკვიდრეს უმტკიცესი ადგილი მსოფლიო მწერლობის ოქროს საგანძურში და მარქსის სიტყვებით რომ ვთქვათ: „ისინი დღემდე გვანიჭებენ ესთეტიკურ სიამეს და განსაზღვრულის მხრივ ნორმისა და მიუწვდომელი ნიმუშის მნიშვნელობას ინარჩუნებენ“. ამ ლიტერატურის შესწავლის ინტერესი ანტიკურ ხანაშივე გაღვივდა და გაიზარდა. ანტიკურმა ესთეტიკურმა აზროვნებამ ადრევე ჩაუყარა საფუძველი პშვენიერებისა და მხატვრული შემოქმედების საიდუმლოებათა წვდომის ხელოვნებას: არისტოტელემდელ ესთეტიკაში საკმაოდ ხშირია მსჯელობები პოეტური შემოქმედების საკითხებზე, ხელოვნებისა და გარემო სინამდვილის ურთიერთობის თაობაზე, პოეტის ვინაობისა და საზოგადოებაში მისი ადგილის შესახებ; ჩამოყალიბებულია პითაგორას, დემოკრიტეს, სოკრატესა და პლატონის შეხედულებათა სისტემები. მაგრამ ესთეტიკაში პირველი წიგნი არის არისტოტელეს „პოეტიკა“ („პერი პოეტიკეს“), რომელიც ძველი წელთაღრიცხვის IV საუკუნის შუახანებში დაიწერა და რომლითაც დასაბამა მიეცა მეცნიერებას ლიტერატურაზე — ლიტერატურის თეორიას ანუ პოეზიის თეორიას. ამ წიგნმა, უწინარეს ყოვლისა, დიდი გავლენა მოახდინა ლიტერატურისა და ხელოვნების ელენისტურსა და რომაულ თეორიებზე (თეოფრასტე, პლუტარქე, ათენეოსი, ნეობტოლომე პარიონელი, ფილოდემე გადარელი, ჰორაციუსი, ფსევდოლონგინე. სიმპლიციუსი...); იგი მსოფლიო მნიშვნელობის ტრაქტატად იქცა და დღემდე შეინარჩუნა აქტუალური თეორიული მნიშვნელობა.

არისტოტელეს „პოეტიკის“ შემდეგ ანტიკურ ხანაში ანალოგიური ხასიათის რამდენიმე თხზულება დაიწერა, რომელთაგან განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა რომაელი პოეტის ჰორაციუსის ტრაქტატი „პოეტური ხელოვნებისათვის“.

კენტიუს ჰორაციუს ფლაკუსი (ძვ. წ. 65-8 წწ.) ავგუსტუსის ეპოქის (პრინციპატის) ანუ ე. წ. „ოქროს ხანის“ უდიდეს პოეტთაგანია. ვერგილიუსსა და ოვიდიუსთან ერთად ჰორაციუსმა შექმნა რომაული პოეზიის კორიფეთა კოლეგიუმი, რომელმაც დიდი როლი შეასრულა მერმინდელი ევროპის მწერლობის ისტორიაში. ჰორაციუსმა თავის შემოქმედებაში უაღრესად დახვეწა ლათინური პოეტური ენა, სტილი, მეტრიკა და რომაული ლირიკა განვითარების უმაღლეს დონეზე აიყვანა.

ჰორაციუსის ლიტერატურული მემკვიდრეობა შეიცავს „ეპოდებს“ (იამბურ ლექსებს), „სატირებს“ (ჰექსამეტრებით გამართულ საუბრებს ანუ დიატირიბებს), „ოდებს“ (ლირიკულ ლექსებს), „საიუმბილეოჰიმნს“ და „ეპისტოლეებს“ (პოეტურად დამუშავებულ წერილებს).

ცენტრალური ადგილი ჰორაციუსის შემოქმედებაში ლირიკულ პოეზიას ეჭირა, ამას ადასტურებს ჩვენამდე მოღწეული ოდების ოთხი წიგნი, მაგრამ დიდი პოეტი და ინტერესებული იყო მორალურ-ფილოსოფიური, ლიტერატურული და მიმდინარე ცხოვრების საჭირობორტო, პრაქტიკული საკითხებითაც, რომელთაც ფართო ადგილი დაუთმო ეპოდების, სატირებისა და ეპისტოლეთა ქანრებში.

პოეტურად დამუშავებული ეპისტოლე ანუ გზავნილი (გარკვეული პირისათვის შეთხზული წერილი) რომაულ პოეზიაში ალრეც არსებობდა (ასეთ წერილებს თხზავდნენ, მაგალითად, ლუციუსი და კატულუსი), მაგრამ ეპისტოლარული ქანრის დახვეწასა და მის ჩამოყალიბებას ლიტერატურულ ქანრად ჰორაციუსის დამსახურებად თვლიან.

შემოქმედების ბოლო პერიოდში ჰორაციუსმა შეთხზა ეპისტოლეთა ორი წიგნი. პირველი წიგნი ოც წერილს შეიცავს და ძვ. წ. 20 წელს განეკუთვნება; მეორე წიგნი კი, რომელიც სამი წერილისაგან შედგება, ძვ. წ. 19-14 წლებშია შექმნილი.

ჰორაციუსის „ეპისტოლენი“, ანუ „გზავნილები“ დაქტილური ჰექსამეტრით გამართული წერილებია, რომელთა ადრესატები პოეტის ნაცნობ-მეგობრები არიან (ავგუსტუსი, მეცენატი, ლოლიუსი, იულიუს ფლორუსი, ალბიუს ტიბულუსი, ტორკვატუსი, ნუმინიუსი და სხვები). წერილები თემატურად „სატირებს“ უახლოვდებიან. ასეთ კავშირზე თვითონ პოეტი მიუთითებს და ორივე რიგის თხზულებებს „საუბრებს“ (Sermones) უწოდებს: „წერილებში“, ისე-

ვე როგორც „სატირებში“, ავტორი თავის ადრესატებს უპირატესად ფილოსოფიური თუ ლიტერატურული ხასიათის თემებზე ესაუბრება.

ლიტერატურული საკითხები ძირითადი თემაა „ეპისტოლეთა“ მეორე წიგნის სამივე წერილში, რომლის ადრესატები არიან ოქტავიანუს ავგუსტუსი, იულიუს ფლორუსი და პიზონები. მსოფლიო ლიტერატურის ისტორიაში განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა მესამე წერილი—„წერილი პიზონებისადმი“ (II 3, Epistula ad Pisones), რომელიც მიმართულია ლიტერატურით დაინტერესებული სამი პირისადმი. ესენი იყვნენ რომაული არისტოკრატიული ოჯახის წარმომადგენლები: მამა — ლუციუს კალპურნიუს პიზონი და მისი ორი ვაჟი, რომელთაგან უფროსი, ეტყობა, დრამატურგობას ჩემულობდა. წერილი მთლიანად პოეტიკის საკითხებს ეხება და ამიტომაც, ჯერ კიდევ ანტიკურ ხანაში, მას საგანგებო სათაური მისცა ცნობილმა რიტორმა კვინტილიანუსმა (ახ. წ. ა. I ს). სწორედ მან უწოდა ამ ეპისტოლეს „წიგნი პოეტური ხელოვნებისათვის“ (De arte poetica liber)¹. ეპისტოლე მოცულობით დიდი არ არის, სულ 476 ჰექსამეტრულ კარედს შეიცავს, მაგრამ, როგორც ვთქვით, ანტიკური კლასიკური ესთეტიკის უაღრესად მნიშვნელოვანი ძეგლია.

პორაციუსის „პოეტური ხელოვნება (Ars poetica) თავისი ხასიათით არსებითად განსხვავდება არისტოტელეს „პოეტიკისაგან“. არისტოტელეს თხზულება თეორიული გამოკვლევაა, პორაციუსის ნაწარმოები კი ღრმა ფილოსოფიურ საფუძვლებს არ ეყრდნობა; მას უფრო მეტად პრაქტიკული დანიშნულება აქვს და ნორმატიულ ტრაქტატს წარმოადგენს. ტრაქტატის ავტორი რომაული კლასიციზმის პოზიციებიდან მკითხველს აწვდის პოეტურ ხელოვნებასთან დაკავშირებულ ნორმატიული ხასიათის წესებს, ლიტერატურულ პროგრამას ანუ თავისებურ მანიფესტს, რომლის მიზანიც რომაული ლიტერატურული შემოქმედების დონის ამაღლებაა.

პორაციუსის ნაწარმოების წყაროები იყო ბერძენ თეორეტიკოსთა თხზულებები. უპირატესად არისტოტელეს „პოეტიკა“; ძირითადად კი გამოყენებულია ელინისტური ხანის—ძვ. წ. III საუკუნის მწიგნობარი პოეტის ნეოპტოლემე პარონელის

¹ Quintiliani Inst; orat., VIII, 3,60; Horatius in prima parte libri de arte poetica.

ტრაქტატი „პოეზიისათვის“.² გამოყენებულია აგრეთვე ციკრონისეული მოძღვრება ორატორული ხელოვნების შესახებ. მაგრამ ტრაქტატის შექმნაში მთავარი იყო ჰორაციუსის საკუთარი პოეტური პრაქტიკის განზოგადება და საფუძვლად აღებული ესთეტიკური პრინციპების ილუსტრირება წინამორბედ დიდ პოეტთა შემოქმედების მაგალითებით.

თავის შეხედულებებსა და რჩევა-დარიგებებს ჰორაციუსი სამეცნიერო ტრაქტატის სისტემატური ფორმით კი არ გადმოსცემს, არამედ საუბრის ფორმას იყენებს და ერთი თემიდან მეორეზე ადვილად, ზოგჯერ მოულოდნელადაც გადადის. ტრაქტატში დაცულია მასალის ნეოპტოლემესეული თემატიკური განლაგება: პოეზიისათვის, პოეტური თხზულება, პოეტი-შემოქმედის ძირითადი თეორიული საკითხები, რომელთაც ჰორაციუსი თავის ტრაქტატში აყენებს, შემდეგია: როგორი უნდა იყოს პოეტური თხზულება, რით უნდა იყოს აღჭურვილი პოეტი და რა მოეთხოვება მას, რადოხით შეიძლება წინამორბედთა ნაღვანის გამოყენება, როგორ გამოვიყენოთ მხატვრული ნაწარმოების საშენი მასალა ე. ი. სიტყვა? ნაწარმოებში დასმულია აგრეთვე პოეტის თანამედროვე ეპოქისათვის უმნიშვნელოვანესი სხვა ესთეტიკური საკითხებიც.

ჰორაციუსის „პოეტიკას“ მრავალი გამოკვლევა მიეძღვნა³. დაწვრილებითაა შესწავლილი მასთან დაკავშირებული ბევრი საკითხი, მაგრამ საკითხი მისი კომპოზიციური აღნაგობისა დღემდე ნაკლებგამოკვლეულად რჩება. ბევრმა მკვლევარმა სცადა ჰორაციუსის „პოეტიკის“ მასალა სისტემატურად დაელაგებინა და ამით ნაწარმოების აღ-

² ამ ტრაქტატის თეორიული დებულებები ცნობილი გახდა არცთუ დიდი ხნის წინათ, როცა გამოიფრა ძვ. წ. I საუკუნის ეპიკურელი ფილოსოფოსის ფილოდემე გადარელის თხზულების დიდი ნაწყვეტი. იხილეთ: Philodemus, über die Gedichte. 5. Buch Griechischer Text mit Übersetzung und Erklärung von Chr. Jensen, Berlin, 1923.

А. Ф. Лосев, Эллинистически-римская эстетика I—II вв. н. э. стр. 339. Приложения: Филодем (Москва, 1979).

³ E. Norden, Die Composition und Litteraturgattungen der horaz. Epist. ad Pisones (Hermes 40 (1905) p 481).

J. Vahlen: 1) Über Horatius' Brief an die Pisonen (Sitzungsber. der Preuss. Akad. der Wissensch. 1906 p 559);

2) Zu Horatius de arte poetica. — „Gesammelte philologische Schriften“ Bd. I. Berlin, 1911.

ნაგობის საკითხიც გადაეჭრა. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია ფალენის და ნორდენის შრომები.

ყველაზე უფრო გავრცელებული იყო ჰორაციუსის „პოეტიკის“ კომპოზიციის ნორდენისეული სქემა. ამ სქემის მიხედვით, ხსენებული თხზულება ორ მთავარ ნაწილად განიყოფება: პირველია საკუთრივ პოეტიკა, მეორე — მი. ქ. დ. ვ. რ. ე. ბ. ორივე ნაწილში, შესაბამისად, გამოყოფილია ცალკე საკითხები.

ნორდენის, ფალენისა და სხვა ავტორთა ნაშრომებს, რომლებშიც ჰორაციუსის „პოეტიკის“ კომპოზიციის საკითხია განხილული, ის ნაკლი ახლავთ, რომ ნაწარმოები მიჩნეულია მხოლოდ და მხოლოდ წმინდა სამეცნიერო ტრაქტატად. მ. გასპაროვის მეტად საყურადღებო და უახლოეს გამოკვლევაში სრულიად სამართლიანად არის აღნიშნული, რომ ჰორაციუსის „პოეტიკა“ ცალმხრივად კი არ უნდა იქნეს შესწავლილი, არამედ იგი უნდა განვიხილოთ როგორც სამეცნიერო ტრაქტატი და როგორც პოეტური თხზულებაც. მ. გასპაროვის აზრით, ჰორაციუსის „პოეტიკის“ კომპოზიციის თავისებურება ისაა, რომ აქ ერთმანეთთან შეკავშირებულია სამი ელემენტი: ეპისტოლარული საუბრისა (Sermo), თეორიული ტრაქტატისა (technē) და მხატვრული ნაწარმოებისა (poema). ჰორაციუსის თხზულება სწორედ ამ სამი თვალსაზრისით უნდა იქნას შესწავლილი⁴.

სადავოა ჰორაციუსის პოეტიკური თეორიის ფილოსოფიური საფუძვლის საკითხიც. იტალიელ მკვლევარს როსტანის, მაგალითად, მიაჩნია, რომ ჰორაციუსი თავის „პოეტიკაში“ პერიპატოელთა ტრადიციას აგრძელებს; იმის აზრით, პოეტიკა პლატონისეულ ხელოვნების თეორიას ეყრდნობა, შტაიდლერი ფიქრობს, რომ ჰორაციუსი სტოელთა მიმდევარია⁵. ყველაზე სწორი მოსაზრება უნდა იყოს ის, რომ „პოეტიკა“ ეკლექტიკური ნაწარმოებია და მასში ყველა ხსენებული ფილოსოფიური მიმდინარეობის მოტივები მოიპოვება.

ჰორაციუსის — როგორც დიდი რომელი ლირიკოსი პოეტის — მთელი შემოქმედება მიმართული იყო პრინციპატის ეპოქაში

⁴ М. Л. Га с п а р о в, Композиция «Поэтики» Горация: Очерки истории римской литературной критики. Москва, 1963. с. 97—151.

⁵ Arte poetica di Orazio, commentata da A Rostagni. Torino, 1930. O. I m m i s c h. Horazens Epistel über die Dichtkunst. Leipzig, 1932.—„Philologus“ Supplbd. 24,3. W. Steidle, Studien zur Ars Poetica des Horaz. Inaug.—diss. Würzburg, 1939.

საკმაოდ ფეხმოკიდებული უიდეო ფორმალიზმის წინააღმდეგ. პოეტი ებრძოდა იმ ლიტერატორებს, რომლებიც მხოლოდ ფორმას ანიჭებდნენ მნიშვნელობას და თითქმის სრულიად უგულვებელყოფდნენ ნაწარმოების იდეურ შინაარსს. პოეზიის დანიშნულება ადამიანის გართობა კი არ არის, არამედ მისი სულიერი აღზრდა, ეთიკური დაწმენდა. ამიტომ, ჰორაციუსის აზრით, ლიტერატურული ხელოვნების საფუძველთა საფუძველი ყოველთვის უნდა იყოს სიბრძნე.

„პოეტური ხელოვნების“ ტექსტი შეიძლება სამ ნაწილად გავყოთ და შინაარსობრივად ასეთნაირად დავალაგოთ:

1 ნაწილში (1—152 კარედები) წამოყენებულია მთავარი დებულება: მხატვრული ქმნილება უნდა იყოს მთლიანი, ერთმანეთთან შეხამებული ნაწილებისაგან შექმნილი და ყოველგვარი ზედმეტობისაგან თავისუფალი (1—37). ამისათვის საჭიროა, პოეტმა თუ მხატვარმა ისეთი ამოცანა დაისახოს, რომლის შესასრულებლადაც თავისი შემოქმედი ძალა ეყოფა. ვინც დასაქმებულია საგანს ასეთი შეგნებით მოკიდებს ხელს, მას ენაშტვრობაც არ უღალატებს და გასაგებსა და მწყობრ ნაწარმოებს შექმნის. მწყობრად განლაგებულ ნაწილებში საჭიროა ითქვას მხოლოდ ის, რაც სწორედ ახლა სათქმელი (38—44). ნათქვამი მარჯვე გამოვა, თუ სიტყვას სწორად შევარჩევთ. კარგი სტილის მისაღწევად სრულიადაც არაა საჭირო ენობრივი პურიზმის დაცვა. მწერალი ცოცხალი ენის განვითარების კანონებს უნდა ემორჩილებოდეს. თუ გამოადგება ძველი, მივიწყებული სიტყვის აღდგენაც უნდა შეძლოს და ახლის შექმნაც. ახალი სიტყვის შესაქმნელად პოეტი ბერძნულ წყაროს უნდა დაეყრდნოს (45—72). მარჯვედ უნდა შეარჩიოს პოეტმა სალექსო საზომი. საგმირო საზომი (დაქტილური ჰექსამეტრი) ჩინებულად გამოიყენა ჰომეროსმა. მერმე ჩამოყალიბდა ორი არათანაბარი კარელი-საგან შექმნილი საზომი (ელეგიური დისტიქი). იამბი პოეზიაში ბერძენმა პოეტმა არქილოქე პაროსელმა დაამკვიდრა. იამბური და ქორეული ტერფებით გამართული სალექსო კარედები (იამბური ტრიმეტრი, ტროქეული ტეტრამეტრი...) წარმატებით გამოიყენეს დრამატულმა უანრებმა — ტრაგედიამ და კომედიამ. ბერძნულ საგუნდო ლირიკას უადრესად მჭიდრო კავშირი ჰქონდა მუსიკასთან (73—86). პოეტი დაუფლებული უნდა იყოს პოეზიაში დამკვიდრე-

ბულ მხატვრულ, სტილისტურ ხერხებს. სათქმელი უნდა შეიჩჩეს შინაარსისა და მთქმელის ვინაობის შესაბამისად (87—119). ნაწარმოების წარმატების საწინდარია მისი შემცველი მასალის მხატვრული დამუშავების მაღალი დონე. ეს მასალა შეიძლება ავტორისეული, დამოუკიდებლად მოპოვებული ანდა ნასესხები იყოს. სესხება შეიძლება მითოლოგიიდან, თქმულება-ლეგენდებიდან, სხვა ავტორთა თხზულებებიდან...; მაგრამ რაკი „საყოველთაოდ ცნობილი საგნის დაპატრონება საკუთარი ახალი თქმით მეტისმეტად ძნელი საქმეა“, მწერალმა თუ პოეტმა ძველსა და ცნობილს ახალი შთანაფიქრი უნდა დაუდოს საფუძვლად. თქმულების მეტისმეტად დიდ მონაკვეთს, რომლის დასამუშავებლადაც შეიძლება ძალა არ გვეყოს, ხელი არ უნდა მოვიდოთ, თორემ შედეგი სავალალო იქნება („სამშობიარო ტყვილით ეწამებიან მთები, დაიბადება კი სასაცილო თავუნა“). ნაწარმოების თემად უნდა ავიღოთ კონკრეტული ამბავი და მსმენელი თუ მკითხველი იმთავითვე უნდა შევიყვანოთ ამბავთა შუაგულში“ (in medias res). ამ საქმეში ყველაზე მეტად მისაბაძი დიდებული ჰომეროსია (87—152).

მეორე ნაწილი (153—294) ეძღვნება დრამას, მის თეორიას, დრამატურგიის პრინციპებს. პრინციპატის ხასწში დრამატურგია, ეტყობა, აქტუალური ისტერესის საგანი იყო. რომაული ლიტერატურის ისტორიიდან ცნობილია, რომ ამ დროს სერიოზული დრამატული თხზულებები სცენაზე არ იდგმებოდა. ხალხი გატაცებული იყო საკმაოდ უხეში გართობა-სანახაობებით. დიდ პატივში იყო მიმები, ცირკი, გლადიატორთა ბრძოლა. მწერალთა ჯგუფი (აზინუს პოლიონი, ვარიუსი და სხვები) ცდილობდა, რომის სცენაზე სერიოზული ტრაგედიის დამკვიდრებას. ჰორაციუსი „პოეტიკაში“ მთლიანად უჭერს მხარს ამ პრაქტიკულ მიზანს და საგანგებოდ განიხილავს ტრაგედიის ჟანრს, მის კანონებს, ფორმებსა და მაყურებელზე მისი გავლენის ემოციურ ძალას. იგი იცავს კლასიკურ ტრაგედიას. კლასიკური ტრაგედიის აღდგენა, პოეტის აზრით, ძველ კეთილ ზნეობასა და ადათებს აღადგენს. ტრაგედიის ისეთ ანალიზს, რომელსაც არისტოტელე გვთავაზობს, ჰორაციუსი ვერ გვაძლევს; იგი არც კათარსისის ტრადიციულ საკითხს ეხება, მაგრამ სამაგიეროდ აყალიბებს დრამის ნორმატიულ პოეტიკას.

პოეტისაგან დრამატული ჟანრი მოითხოვს ადამიანთა ასაკისა და ხასიათების ღრმა ცოდნას (153—178). უნდა ვიცოდეთ რა ვუჩჩე-

ნოთ მახურობებს და რა მოვუთხოვთ: დაუშვებელია ყოველი ამბის წარმოდგენა სცენური თამაშით (179—188). დრამატულ თხზულებაში მტკიცედ უნდა იყოს დაცული მოქმედებათა და მოქმედ პირთა რაოდენობა; ასევე მტკიცედ უნდა განისაზღვროს გუნდის როლი (189—201). გუნდთან მჭიდროდაა დაკავშირებული მუსიკა, რომელიც თანდათანობით ვითარდებოდა და რთულდებოდა (202—219). განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ტრაგედიისა და კომედიის საშუალო ქანის ე. წ. სატირულ დრამას (220—250). დრამის უმთავრესი საზომი იამბური ტრიმეტრია. მისი სწორი გამოყენება გულისხმობს ბერძნული ნიმუშების ცოდნას; საჭიროა ცნობილი ბერძენი ავტორების სისტემატური კითხვა (251—269).

რომაელმა პოეტებმა შეითვისეს ბერძნული დრამატული ქანრები, საფუძვლად დაუდეს ისინი რომაული ნაციონალური დრამის განვითარებას, მაგრამ მათ თხზულებებს სისტემატური, ხანგრძლივი დახვეწა სჭირდება (270—294).

მესამე ნაწილი „პოეტური ხელოვნებისა“ (295—476) ეხება პოეტს, მის პიროვნებას; გვიმოდვრება, თუ „საიდან მოდის ძალა შემოქმედებისა, რა კვებას და აყალიბებს პოეტს...“

ქემშარიტი შემოქმედების საფუძველი, მისი წყაროსთვალნი მართო ეგზალტაცია კი არ არის, არამედ პოეტის სწორი, დაკვირვებულ აზროვნება. პოეტისათვის საჭიროა ფილოსოფიური განათლება (295—311). პოეტმა უნდა იცოდეს, რა ვალი აწევს ქვეყნისა და საზოგადოების წინაშე. იგი ცხოვრებას უნდა უკვირდებოდეს და სინამდვილეს სწორედ ცხოვრებისეულად ასახედეს. შინაარსისაგან დაცლილი თხზულება მკითხველს ვერ მოხიბლავს (312—322). რომაელთა მხატვრული შემოქმედების უნარი, ბერძნებთან შედარებით, გამორჩენის დევნამ დააყინა. სიხარბე და ქონების დაგროვების დაუოკებელი სურვილი შეუთავსებელია ქემშარიტ პოეზიასთან (323—332). პოეზიის ამოცანაა, ერთდროულად იყოს გასართობი და სასარგებლოც (333—346). პოეტს შეიძლება მისატყვებელი შეცდომები მოუვიდეს (ხანდახან დიდებულ ჰომეროსსაც ჩაეძინება), მაგრამ სრულიად დაუშვებელია შემოქმედის მხრივ ისეთი შეცდომანი, რომელთა მიტყვება არამც და არამც არ შეიძლება (347—360). სუსტიად შესრულებული თხზულება, შეიძლება ერთი თვალის დაკვრით, რიგაინი გვეგონოს, მაგრამ მუდმივ მოწონებას იგი ვერ დაიმსახურებს

(361--365). პოეტი საზოგადოების პრაქტიკულ მოთხოვნებს როდი აკმაყოფილებს: მან სულიერი საზრდო უნდა მიაწოდოს მკითხველს; ამიტომ საშუალო დონეზე პოეტის ყოფნა დაუმეგბელია: „პოეტებს საშუალო დონეზე ყოფნის უფლებას არც ღმერთები აძლევენ, არც ადამიანები, არც წიგნის თაროები („წიგნით მოვაჭრენი“) (366—378). ვინც გაწვრთნილი არ არის, ჩვეულებრივ, ხელს არ ჰკიდებს ისეთ საქმეს, რაც საჭარო, ყველასათვის თვალმისაწვდენია, — ვთქვათ: ბურთის თამაშს, ბადროს ტყორცნას და მისთ; მაგრამ ნებისმიერ გაყოფილებულ კაცს შეუძლია ლექსის თხზვას მიჰყოს ხელი მიუხედავად იმისა, არის თუ არა საამისოდ მომზადებული. „ნურას იქმ მინერვას გარეშე!“ ე . ი. სიბრძნისა და ცოდნის გარეშე. პოეტმა ბეჯითად უნდა დაუგდოს ყური კრიტიკას, მცოდნე პირთ უთუოდ უნდა წააკითხოს თავისი ნაწარმოები და რაც გასასწორებელია, აუცილებლად გაასწოროს. ავტორმა თხზულება ტყავის ბუდეში უნდა ჩადოს და ცხრა წელს არ გამოსცეს (379—390).

პოეზია ღვთაებრივი წარმომავლობის დარგია. ლეგენდარულმა პოეტმა-მისანმა ორფევსმა პოეზიის წყალობით იხსნა ადამიანი ველური ყოფისაგან. პოეზიამ შეუწყო ხელი საზოგადოების განვითარებას. მუზის სამსახური ხელწამოსაკრავი საქმე როდია (391—407). საყურადღებოა ბუნებრივი, თანდაყოლილი ნიჭის — ინგენიუმის (ingenium) და ხელოვნების (ars) ურთიერთობის საკითხი: ბუნებრივი ნიჭი ხელოვნებისათვის არაა საკმარისი, თუ თან საგულდაგულო წვრთნა არ ახლავს; მაგრამ არც წვრთნა ეყოფა პოეტს და ხელოვანს, თუ ბუნებამ არ უშველა. ხელოვნებას ორივე ხსენებული კომპონენტი სჭირდება. უვიცობის შედეგი სავალალოა (407—418). პოეტმა თავი უნდა შოარიდოს მლიქვნელებს: ყალბსა და დაუმსახურებელ ქება-დიდებას სიკეთის მოტანა არ ძალუძს (419—437).

პოეტის ჰუმანიტატი კეთილისმყოფელი პირუთვნელი კრიტიკოსი, ვინც მოურიდებლად მიუთითებს შეცდომებზე და დაჟინებით მოითხოვს მათ გასწორებას (438—452). თავქარიან პოეტს ისე უნდა მოვერიდოთ, ვით გადამდები სენით დაავადებულს, თუ არ გვინდა გაგვასავათოს უნიჭო ლექსების კითხვით და წურბელასავით გამოგვეწოვოს სისხლი (453—476).

„პოეტური ხელოვნება“, მართალია, ნორმატიული ტრაქტატია, მაგრამ დაწერილია ჰორაციუსისათვის დამახასიათებელი სხარტი, მიმზიდველი პოეტური ხერხებით და თავისუფალია რიტორიკული

სქემატიზმისაგან. ამ თხზულებას ევროპული კლასიციზმის პოეტიკისათვის არისტოტელეს ნაწარმოებზე ნაკლები კანონიკური მნიშვნელობა როდი ჰქონდა. ჰორაციუსის თხზულებებს საერთოდ დიდი ყურადღებით კითხულობდნენ არა მარტო მისი თანამედროვენი, არაჰედ შუასაუკუნეების, რენესანსის ეპოქისა თუ კლასიციზმის ხანის წიგნის მოყვარულნი. ჰორაციუსი ევროპულმა მწერლობამ უდიდეს ავტორიტეტად აღიარა პოეზიისა და დრამის ხელოვნებაში. ევროპული კლასიციზმის ცნობილი კოდექსი — ბუალოს „პოეტური ხელოვნება“ (L'art poétique) მთლიანად ჰორაციუსის გავლენითაა დაწერილი.

ჰორაციუსის „პოეტური ხელოვნება“, როგორც უკვე ითქვა, ლათინურ ორიგინალში დაქტილური ჰექსამეტრით არის დაწერილი. რაკილა ეს თხზულება, უწინარეს ყოვლისა, პოეტური ტრაქტატია და ზუსტ აღქმას მოითხოვს, ჩვენ იგი პროზად ვადმოვიღეთ. ჩვენ მიზანია ქართველ მკითხველს ამ გზით ადეკვატური და პირველ სრული თარგმანი მივაწოდოთ⁶. თუ როგორ შევძელით დასახული ამოცანის გადაწყვეტა, ამის განსჯა პირუთენელი მკითხველისათვის მიგვიჩნდება. გასათვალისწინებელ შენიშვნებს დიდი მადლიერებით მივიღებთ.

შ მ თ ა ვ რ მ ს ი ლ ი ტ მ რ ა ტ უ რ ა

V. Я. Каплинский. Поэтика Горация. Саратов, 1920.

A. Анникст. Теория драмы от Аристотеля до Лессинга. Москва, 1967.

M. Л. Гаспаров. Композиция «Поэтики» Горация. — В сб. «Очерки истории римской литературной критики». Москва, 1963, с. 97-151.

O. Immisch. Horazens Epistel über die Dichtkunst (Philologus, Supplementband, XXIV, Heft 3). Leipzig, 1952.

F. Klingner. Horazens Brief an die Pisonen (Berichte über die Verhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften, Phil.-hist. Klasse). Leipzig, 1937.

Hermann Funke. Zur Ars poetica des Horaz.—Hermes, 104. Band, Heft 2 (1976). Franz Steiner Verlag GmbH, Wiesbaden, BRD.

თარგმნისათვის გამოყენებულია შემდეგი გამოცემები:

Q. Horati Flacci Carmina

1) ed. L. Mueller. BT. Lipsiae, 1904;

2) ed. Vollmer. BT. Lipsiae, 1931;

3) ed. F. Klingner. BT. Lipsiae, 1959;

⁶ ჰორაციუსის „პოეტური ხელოვნების“ გ. სარიშვილისეული შემოკლებული თარგმანი, რომელიც თოთხმეტმარცვლიანი ლექსითაა შესრულებული, გამოქვეყნებულია „საუნჯეში“ (1979 წ. № 1).